

MAANDELIJKS

Tijdschrift

VAN HET EUROPEES GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

VOL. XX (februari 1970) N° 2

Tijdschrift: MOORS E., Oude Antwerpsebaan, 161, MECHELEN

Bijdrage: Beschermend lid : minimum 225 fr. te storten aan
Lid : 175 fr.

LE MAIRE, P., 53 de Broquevillelaan, Brussel 15 of
op P.C.R. 8460.38 van het genootschap te Brussel of
via de Afdelingen

Nederlandse leden : briefwisseling aan MOORS, E.,
Oude Antwerpsebaan, 161, MECHELEN

Dit blad bevat in bijlage 8 bladzijden publiciteit van leden en catalogus

DE INVOERING VAN DE BALANCIERPERS IN DE SPAANSE NEDERLANDEN

Het onderwerp waarover deze bijdrage handelt is niet nieuw, reeds in 1849 werd het op een uitstekende wijze behandeld door M. Cuypers van Velthove in het tijdschrift « Revue belge de Numismatique ». Sedertdien evenwel zijn er nieuwe elementen opgedaagd en een zeker aantal archiefdocumenten die onlangs ontdekt werden hebben ons ertoe geleid deze kwestie, waarover alles scheen gezegd te zijn, terug te hernemen.

De invoering van de balancierpers in de verschillende Munthuizen van den spaanse Nederlanden gebeurde ongeveer op het einde der regering van Karel II.

De aanmaak van geldspeciën onderging hierdoor een grondige wijziging en dit des te meer, omdat tot dan toe bij het slaan van gouden, zilveren of koperen munten nog geen enkele noemenswaardige wijziging gebeurd was.

De werktuigen van een muntateller waren, tot op enkele kleine details na, gebleven zoals afgebeeld op een denier van Lodewijk de Vrome en die geslagen was te Melle in Poitou. Zij bestonden, naar men zo vaak beweerde, uit twee gegraveerde matrijzen, stempels genoemd en uit een zware ijzeren hamer met een nogal korte steel. Het stukje metaal, het muntplaatje, werd op voorhand goed klaargemaakt door vaardige vaklui en geleverd aan de munters die belast waren er de munttekeningen op aan te brengen. Hiertoe bedienden ze zich van twee stalen stempels die een hol muntbeeld voortbrachten. De onderste stempel noemde men « pile » de andere « trousseau ». De matrijs-pile liep tapvormig uit met een lengte van 7 tot 8 duim en had naar het midden toe een rand die men « talon » noemde. Men sloeg de tap tot aan de talon in een houten blok, « cepeau » genoemd en die meestal vastgemaakt was op een der uiteinden van de werkbank waarop de munter schrijlings gezeten was (1).

Soms werd de cepeau gewoon vóór de werkman geplaatst. Het muntplaatje werd op de pile gelegd en de trousseau er bovenop. De munter hield alles met één hand vast, gewoonlijk met een soort nijptang, terwijl hij er drie tot vier maal met de hamer op sloeg om de afdruk van het munttype op het muntplaatje over te brengen. Dit plaatje werd, men zou het zo kunnen zeggen, tot geld omgetoverd (2).

Uit wat voorafgaat blijkt duidelijk dat de moelijkheid daarin bestond, in de eerste plaats te beletten dat het muntplaatje zou wegspringen van onder de hamer, tengevolge van de elasticiteit van het metaal. De 2de moelijkheid lag daarin van de slagkracht juist te richten op het midden zelf van de trousseau teneinde een gelijkvormige reliëfafdruk te bekomen.

Wanneer het muntplaatje toch wegsprong, dan bekwam men een vervormde slag en het stuk moest herstempeld worden. Het ligt voor de hand dat deze werkmethode, vanwege de werkman onderzanding, vaardigheid en voortdurende oplettenheid vereiste.

In vergelijking met deze manier van muntslaan, had de pers dit grote voordeel dat in de plaats van de handenarbeid, die soms zeer verscheiden was al naargelang het soort werk, het mechanische werk altijd eenvormig in zijn uitvoering was.

Wat meer was, het vereiste vakmanschap dat hierbij nodig was, verminderde aanmerkelijk.

(1) Voor wat de muntateliers en hun mobilaire in het verleden betreffen, zie de platen I en II van *des Monuments de la maison de France* door Guillaume COMEROUSE.

(2) Zie deel V, 1re deel, van de *Encyclopedie Arts et métiers* en BOUZARD *Traité des monnayages etc...* nieuwe uitgave, Parijs 1714.

In zijn « *Lettres sur l'histoire monétaire de France* » situeerde M. E. Gartier de uitvinding van de muntpers in het midden van de xviie eeuw en noemt de duitser Antoon Brucher als de vermoedelijke uitvinder. Volgens onlangs uitgevoerde navorsingen door M. de Vaissière, was het Charles de Marillac, de toenmalige ambassadeur van de franse koning bij Keizer Karel (1550-1551) te Augsburg die zijn vorst Hendrik II, opmerkzaam maakte over het bestaan in deze stad van een goudsmid-medailist die er « Ridder van het Heilige Graf » genoemd werd en die een nieuwe methode kende om munten langs mechanische weg te vervaardigen.

Volgens de brieven van de ambassadeur bestond deze methode uit drie essentiële bewerkingen : « De afplating van de metaalbladen gebeurt niet meer op een aambeeld maar door middel van een pletmachine, het uitknippen van de ronde plaatjes met een zware schaar wordt vervangen door het mechanisch uitponsen en tenslotte in plaats van het aanbrengen van de beelden door hamerslagen op een aambeeld geschiedt dit door persen met de « balancier ».

Naar het schijnt werd een volkomen geslaagd experiment uitgevoerd te Augsburg zelve, in tegenwoordigheid van frankrijk's knapste mécaniciens Aubin Olivier, die met dit doel de verplaatsing mede ondernomen had. De uitvinding van de duitse goudsmid werd door de franse koning aangekocht voor 3000 gouden écu's.

Door patentbrieven van 27 maart 1550 werd in Parijs een speciaal werkhuis ingericht, in de droogkamers van de Cité. Men richtte er de nieuwe werkhuizen op, vandaar de naam van « Munthuis van de Molen ». Volgens M. A. Barré bestond de uitrusting uit :

1. pletmachines die men molens noemde omdat ze door hydraulische raderen werden aangedreven.
2. Trekbanken of trekwerktuigen.
3. Ponsmachines met materiaalbakken.
4. Balanciers, die persen genoemd werden.

Waren deze apparaten slecht gebouwd? Legden de werklieden-munters slechte wil aan de dag? Het was een vaststaand feit dat de resultaten niet beantwoordden aan de verwachtingen die haar invoerders gesteld hadden in de uitvinding van de « Ridder van het heilige graf ».

In plaats van te verminderen, steeg de aanmaakkprijs van de munten gevoelig en de metaalafval nam enorme afmetingen aan. Voor wat het geld betrof, dus enkel voor de muntstukken, keerde men terug tot het slaan met de hamer. Slechts nadat Jean Warin het eerste gereedschap verbeterd en vermeerderd had legde een koninklijke verordening van 8 maart 1645 het verplichte gebruik van de molen op voor het aanmaken van munten in alle muntateliers van het franse koninkrijk.

Vóór Warin, had Nicolas Briot reeds verscheidene verbeteringen aan de primitieve werktuigen voorgesteld.

Volgens M. Rouyer is hij de uitvinder van een muntaanmaaktstel ⁽¹⁾, een soort ijzeren bak, waarvan in het midden een zeer kleine pletrol gemonteerd was. Tussen deze stalen cylindere gleden de muntplaatjes en werden tegelijkertijd van muntopdrukken voorzien. Daar zijn ideeën geen genade vonden bij de franse overheid vertrok Nicolas Briot naar Engeland in 1625 en reeds het jaar daarna ontving hij van koning Karel I het recht van naar eigen goeddunken de muntanaanmaak te leiden.

Wegens de naam van de uitvinder, die wij veronderstellen een belg te zijn, herinneren we er aan dat koningin Elisabeth reeds in 1563 toelating gegeven had aan een zekere Nicolas de Lymbourch om te beproeven munten langs mechanische weg te vervaardigen. Maar deze proef, alhoewel ze in gemakkelijke omstandigheden plaats vond, kende geenszins een beter resultaat dan deze welke koning Hendrik II had aangewend. Want de koningin verbood uitdrukkelijk, naar men beweert, persen te gebruiken om muntspciën aan te maken.

Tenslotte was in Italië de schroefpers of de balancier naar alle waarschijnlijkheid tamelijk vroeg gekend. Zoals M. Chalon opmerkte in een lezing die hij hield voor de algemene vergadering van de « Société royale de numismatique de Belgique » op 6 juli 1873, kon hieromtrent geen twijfel bestaan vermits, in het hoofdstuk IX van het werk « *Traité de l'orfèvrerie* » geschreven in 1568 door Benvenuto Cellini, deze kunstenaar het heeft over een in gebruik zijnde apparaat voor het slaan van medailles waarvan de beschrijving « zo veel overeenkomst vertoont met de balancier dat het haast onmogelijk is dit toestel niet te herkennen ».

De eerste poging die we terugvonden, om de balancier in de geldaanmaak van de spaanse Nederlanden te betrekken, loopt terug tot het jaar 1610. Omstreeks dit jaar richtte de genaamde Arnaud, uit Bergen, een verzoekschrift aan de regering van de aartshertogen Albrecht en Isabella met verzoek om toelating in iedere muntwerkstede van het land een molen en een pers te installeren om de muntplaatjes van beeldenaars te voorzien.

Dit verzoekschrift werd aan de algemene muntmeesters voorgelegd die het prompt verwierpen en hun voornaamste rede van hun verzet was « het feit van munten te slaan met een pers was een ganse nieuwe zaak in dit land en aldus in tegenspraak met de voorrechten, verordeningen en statuten betreffende de muntaanmaak ».

In 1621 werd de poging van Arnaud overgedaan door een elzasische ingenieur, de genaamde Adrien Groenheck die voorheen in dienst geweest was van de aartshertogen. Hij smeekte hun Hoog-

heden om toelating van « De geldaanmaak te verbeteren door middel van samenpersen of stempelen en van watermolens, derwijze dat drie personen op één dag meer werk zouden presteren dan 50 andere, en misschien nog meer ». Hij kon dit trouwens niet beter bevestigen « daar hij een gelijkaardig systeem had op gang gebracht in Steyn-dael, in het frans Pend-la-Roche » voor rekening van de Hertog van Deux-Ponts en te Ensisheim-lez-Brisach.

Dit maal lieten de heren-muntmeesters hun oppositie tegen het voorstel varen, bevreesd zijnde in tegenspraak te komen met de voorrechten van het Eed-verbond van Brabant, zij toonden zich zelfs welwillend tegenover ingenieur Groenheck. De nalatigheid, waarmede de munters de hun opgelegde taken vervulden was een doorn in het oog van de meesters. Ten einde raad stelden deze voor, in een schrijven van 15 juni, een poging te ondernemen om munten te slaan door middel van de molen en een pers te installeren te Mechelen, buiten het aartshertogelijk grondgebied, om eventuele klachten te vermijden van de munters uit het Brabantse.

Naar het schijnt, werd met dit voorstel een begin van uitvoering gemaakt, zoals blijkt uit een dokument dat door M. Cuypers werd teruggevonden en waarin we lezen : « dat in 1658 de machines die aartshertog Albrecht had laten vervaardigen om te trachten munten te slaan met de molen, nog in de rekenkamer zijn bewaard gebleven, maar dat men er zich nooit van bediend heeft » ongetwijfeld wegens het afsterven van de aartshertog op 15 juli 1621.

De bezetting van Arras door de fransen onder Philip IV doet deze muntatelier verloren gaan voor de spanjaarden. De regering van de zuidelijke Nederlanden besluit dus, in 1656, dit munthuis te vervangen en verordent de instelling van een nieuwe muntsmederij in Motte-Madame, een gebouw gelegen in « de hovingen en hallen van Phalempin, in de kastelnij van Rijsel ». Een goudsmid, Laurent Empin, werd aangesteld als muntmeester.

In de maand november 1657 diende de nieuwe meester, die tot dan toe nog nooit iets met muntaanmaak te doen had, een verzoekschrift in om, voor een periode van 12 jaar het octrooi te bekomen tot het vervaardigen van kleine zilveren en koperen munten.

Hij bood aan van op eigen kosten « de smidse van de molen » op te richten. De raadgevers en de generale muntmeesters antwoordden hem op 11 februari daaropvolgend, dat zoveel klein geld aanmunten niet van openbaar nut was.

De waardijnen, provoosten en gezworenen van het Munthuis te Antwerpen, waaraan de kwestie eveneens was voorgelegd, grepen deze gelegenheid te baat om zich tegen iedere poging van mechanische muntaanmaak te verzetten. Op 19 juni schreven ze « Voor alles moet het oprichten van een Muntatelier met molen belet worden, want ofschoon hier reeds vaak om verzocht werd hebben de landvorsten daartoe nooit hun instemming gegeven, bezorgd als ze waren om

(1) Zie ook de bijdrage gewijd aan « Nicolas Briot, médailleur et mécanicien » door M. MAZEROLLE, in de *Mémoires du Congrès international de numismatique de 1891*.

voor alles de goede faam waarvan hun muntspeciën in het buitenland genoten, te behouden.

Het verzet van de muntersgilde kon onmogelijk verminderen daar ze uit gewoonte handelde en uitsluitend het algemene belang tot doel had. Het « Eedverbond was machtig, en had vele banden met alle lagen van de samenleving. Het was dan ook eerst in 1680 dat de regering eindelijk het besluit nam van er mede gedaan te maken en een ernstige poging te ondernemen om de molen en de balancier als produktiemiddelen voor de geldaanmaak te doen gebruiken. De armzalige staat van de schatkist en de absolute noodzakelijkheid tot besparing, gaven de Raad van financiën en de Rekenkamer de moed om de wrok van de muntersgilde te trotseren en stelling te nemen in het debat. Inmiddels nam de Rekenkamer, op 16 december 1680 haar verantwoordelijkheid op en verzocht de generale muntmeesters « klare wijn te schenken ».

Deze hoge officieren lieten van zich horen op 22 februari 1681. Zij verklaarden zich openlijk voorstander tot het gebruik van de balancier. Volgens hen zou deze methode het mogelijk maken het aantal gebezigde werklieden en de Brabantse muntateliers van 108 tot 25 te herleiden (wat het verzet van het Eedverbond verklaart) waardoor een besparing van meer dan 75 % op de handenarbeid kon verwezenlijkt worden.

Zij voorzagen hierbij ook een daling van het kolenverbruik en van de onderhoudskosten. En verder: « het in dienst nemen van de molens zal een mooiere en betere muntsoort produceren wat de dag van vandaag zelden gebeurt, wat trouwens niemand verwonderd, omdat de werkhuizen dikwijls bestuurd worden door vadsige en dronken lieden ». De meesters waren ook de mening toegedaan dat het projekt onverwijld moest uitgevoerd worden.

Als bijkomend onderzoek gelastte de Rekenkamer de heren Pierre van Vreckem, raadsman en generaal-meester, alsmede Gaspard van Bouchout, gezworen muntsmid aan de Munt te Brussel, zich naar Luik te begeven om er zich « de visu » te overtuigen van de voordelen die het werk met pers bieden konden.

Het verslag van deze afgevaardigden is gedateerd op 6 juni.

Hieruit blijkt dat de Lulkse instelling bestond uit :

1. een molen (Pietmolen) dienende om de platen te walsen, t.f.z. om de metaalplaten van het officiële gehalte, op de nodige dikte te brengen.

2. een snijtuig om uit voornoemde platen de verschillende soorten muntplaatjes te snijden.

3. een muntpers.

Deze verschillende werktuigen hadden de Prins-bisschop 1000 patagons gekost. Met 5 werklieden en een paard, om de molen in beweging te brengen, vervaardigde men vlot 400 patagons per uur.

Gaspard van Bouchout stelde voor, tegen betaling van 5000 gulden en een jaarlijkse rente van 100 gulden met het genot en de voorrechten verbonden aan de titel van muntmeester, een volledige uitrusting in Brussel te bouwen. Hij zou tevens borg staan voor het onderhoud van de machines.

Inmiddels, ongerust over de wending die de onderhandelingen namen, protesteerden de Brabantse provoosten, gezworenen, werklieden en munters, in naam van de oorkonde van Hertog Jan I, tegen alle geplande vernieuwingen. Zij waren van mening dat de muntaanmaak met de pers, minder degelijk zou zijn dan deze met de hamer.

Men had er onlangs de droevige ervaring mede opgedaan te Middelburg waar in 1671, na 2 jaar beproeving, men zich genooddaakt had gezien tot de vroegere methode terug te keren.

Al deze verslagen, smeekschriften, verzoeken, enz... werden overgemaakt aan het raadslid, prokureur-generaal Jean de la Motte, die belast was er in laatste instantie over te oordelen en te beslissen. Hij waagde het erop de mekanische aanmaak te beproeven.

Ingevolge deze beslissing, werd er met Renier van den Steen op 14 juli 1682 smid en uurwerkmaker te Brussel, een overeenkomst gesloten. Tegen betaling van 4500 gulden nam hij de verplichting op zich in de stad Brussel een muntmolen op te richten met al de benodigde toestellen tot het slaan van 1000 stuks per uur. Voor het geval dat de muntaanmaak met de molen niet zou voortgezet worden, moest van den Steen zich tevreden stellen met een aftrok van 1500 gulden.

Volgens register n° 11 van het « Jointe des Monnaies » zou men in 1684 begonnen zijn met de aanmaak van « Souverains alsmede van hele Ducatons en patagons ».

Met schrijven van 12 april 1684 vroegen de generale meesters toelating voor het gebruiken van de balancier tot het slaan van penningen voor de schatmeesters van de stad en voor de intendant van het kanaal van Brussel, opdat deze « als proef zouden kunnen dienen en tegelijkertijd de molen beter te leren kennen ». Deze proef had plaats, maar het resultaat ervan is ons niet bekend. Er werd nochtans een overeenkomst gesloten tussen de regering en de gebroeders Leon en Gaspard van Bouchout. Deze kregen de opdracht, tegen vergoeding van 1800 gulden, muntpersen te leveren aan de muntateliers van Antwerpen, Brussel en Brugge.

Op 25 juni 1686 ontvingen ridder Albert de Goxie, lid van de privéraad, Jean d'Arzola, de Gomon, Jean d'Alvarado, enz..., door tussenkomst van de meesters en raadslieden van de Rekenkamer en van de generale muntmeesters, een afvaardiging die behulpzaam zou zijn bij het in bedrijf stellen van de molen tot het persen van munten. Deze molen was te Brussel opgericht door de gebroeders van Bouchout maar leverde, evenmin als deze van Frankrijk en Engeland, het gewenste resultaat op.

In 1688 kregen de gebroeders van Bouchout, met het doel de aanmaakprijs te kunnen vaststellen, de toelating tot de aanmaak van 1000 koperen munten met de balancier. Deze bewerking duurde 10 dagen. En verder, volgens het handschrift van Augustin Charles de Vauthier smeedde men daarenboven, van 27 juli 1686 tot 28 juni 1688, voor 10.093 mark patagons en voor 628 mark ducats, wat voor een totaal van 10.721 mark zilver uitmaakte. Deze methode zou, volgens de oude methode met de hamer, 2186 gulden, 8 patard en 3 3/4 milt hebben gekost. Door het gebruik van de molen kostte het echter de enorme som van 28.275 gulden, 12 patard en 38 mijten!

« Men zou kunnen opwerpen dat in deze balans of in dit betoog vele uitgaven zijn opgenomen die slechts eenmalig moesten gedaan worden en dat ze hierdoor niet dienden opgenomen te worden in de fabrikatiekosten van voornoemde 10.721 zilver mark. Dit is waar, maar zolang de gebroeders Van Bouchout er zich zullen mede bezig houden en dat ze niet van humeur zullen veranderen, is het zeer waarschijnlijk te vrezen dat het muntatelier onproductief zal blijven, temeer daar het vandaag in diskrediet is gebracht door hun grillen en hun hardnekkigheid ».

Niettegenstaande de klaarblijkelijke partijdigheid van dit verslag, dat zelfs als aanmaakkosten het oprichten van een gebouw voor het installeren van bepaalde toestellen aanrekende, werd de muntaanmaak met de molen te Brussel ogenblikkelijk gestaakt en het slaan met de hamer ging nog gedurende enkele tijd verder, als enige van de drie muntwerkplaatsen van het land.

Te Antwerpen heerste er in het muntatelier reeds verscheidene jaren een totale anarchie onder de ambtenaren en het werkliedenpersoneel. De magistraat bekleeg zich heftig over deze stand van zaken alsmede over de spijtige misbruiken die er het gevolg van waren. Om hieraan te verhelpen stelde hij de regering voor, het aantal handwerkgezellen te verminderen, wat gemakkelijk te verwezenlijken zou zijn door het muntslaan met de hamer te vervangen door het aanmaken met de pers, de proef van 1636 moest hierbij niet als definitief beschouwd worden.

De regering richtte zich dringend tot de magistraat, wat blijkt uit volgende brief gedateerd op 22 aug. 1691 van de algemene schatmeester en de financiekerk :

« Zeer geachte Heren en vertrouwde vrienden,

Gezien hebbende wat ge ons voorstelde in uw brieven van 15 dezer maand, in verband met het kleine krediet en het onvermogen van de partikuliere meester van het munthuis der stad Antwerpen, alsmede van de geschiktheid die er zou zijn om er een grote pers te installeren, van aard om alle munten éénvormig te maken, delen wij U mede dat ge hiertoe de volmacht krijgt, en dat we zullen overgaan, door publikaties en aanplakbrieven, tot het hernieuwd

verpachten van het voornoemde munthuis op 27 dezer maand. Wij zullen alles doen wat mogelijk is om het betreffende atelier zo spoedig mogelijk uit te rusten met een grote pers waardoor het aantal werklieden tot het strikt minimum zal kunnen herleid worden, nodig om het vereiste werk te kunnen uitvoeren ».

Vervolgt

PROEFSLAG VAN EEN 100 FRANKSTUK LEOPOLD I

Bij een West-Vlaams verzamelaar zag ik van bovenvermeld stuk een tweede exemplaar, dat als onuitgegeven voorkomt. We mogen wel zeggen van deze *muntproef*, die in de katalogus van Dupriez niet voorkomt, maar wel in het werk van Delmonte onder nummer 1256, alsook in de verzameling van L. Matagne.

Wanneer wij meenden dat hiervan slechts één stuk bestond, wordt hier het bewijs geleverd dat er meerdere stukken van geslagen zijn.

De proef heeft volgende kenmerken :

Het metaal is goud met een gewicht van 33,250 gram en doormeter van 37 mm. — Op de voorzijde zien wij koning Leopold I in uniform van generaal naar links, omgeven door tekst : Leopold Premier Roi des Belges, onder de afsnee : Braemt F. Op keerzijde lezen wij : Essai Monétaire 1854 in drie lijnen. De rand is glad.

Nu is het ook zo dat in dezelfde verzameling een zilverstuk voorkomt dat precies gelijk is aan de gouden proefslag, zodat wij tevens vaststellen dat er zilveren afslagen van deze proef werden aangeemaakt, de keerzijde is echter met twee lauwertakken en twee zes-

hoekige versieringen voorzien, vermoedelijk om als prijspenning te worden gebruikt.

Mag bijkomende afbeelding U een leidraad zijn om mogelijk nog meer van deze proefslagen aan het licht te brengen.

M. NUIJTENS

GEMIDDELDE GEWICHTEN IN GRAMMEN VAN GRIEKSE ANTIEKE MUNTEN

	ATTIC	AEGI- NETIC	PHOENI- CIAN	RHO- DIAN	BABY- LONIC	PERSIC
Dekadrachm	43,750	—	36,288	—	—	—
Tetradrachm	17,495	—	14,515	15,552	—	22,939
Didrachm	8,750	12,570	7,255	7,776	10,951	11,469
Drachm	4,374	6,285	3,628	3,888	5,443	5,702
Tetrobol	2,916	—	2,397	2,592	3,628	3,823
Triobol of						
Hemidrachm	2,187	3,110	1,814	1,944	2,721	2,851
Diobol	1,458	2,070	1,166	1,296	1,814	1,879
Trihemiobol	1,095	1,550	0,907	0,972	1,360	1,425
Obol	0,730	1,035	0,583	0,648	0,907	0,907

Gedurende ca 800 jaren v. C. was in de thans bekende wereld de drachme de eerste handelsmunt.

Zij was het 100^e gedeelte van de « MINAH, » het muntgewicht, dat in Lybie of Babylonië het eerste muntsysteem bepaalde, zoals later in het Romeinse Rijk de Talent de basis voor de Romeinse munten werd.

Om nu over een van de hoofdkenmerken van echtheid van antieke griekse zilvermunten te geraken, moeten wij het oud gewicht kennen, — kleine verschillen zijn niet van belang —. Toch waren er verschillen tussen de drachmen van de diverse Naties van de middellandse Zee tot het zwarte meer. (of Griekenland tot Babylonië), waarschijnlijk om nationalistische redenen.

In het boek van Seaby zijn de respectievelijke gewichten in engelse maten genoemd, waarvoor in de decimaal-rekenende wereld geen begrip bestaat. Daarom heb ik deze cijfers in grammen omgerekend, opdat zij die belangstelling koesteren voor « griekse » munten, zelf een expertise op het gewicht zouden kunnen uitvoeren, veronderstellend dat men een juist klein weegschaaltje in zijn bezit heeft.

ASSENHEIMER, L.

BOEKBESPREKING

Catalogus der Franse Munten van 1848 tot heden. Door Frans Morin - Boom 1969.

Technische bijzonderheden: pocket-formaat: 17,5 + 11,5 cm. — zeer handig én praktisch — genaaid en in helderwit karton gepresenteerd — gedrukt op couché (glanzend) papier, bevat het boek 128 bladzijden. Voor- en keerzijde van alle munttypen uit die periode werden op ware grootte afgebeeld. U weet vermoedelijk dat standaardwerken duur zijn. Deze gespecialiseerde catalogus wordt U aan een gunstprijs aangeboden: 186 Fr. toezending inbegrepen!

Verzamelaars en numismaten van vandaag U leeft midden van heel wat boeken en hulpmiddelen, waaronder heel wat degelijke catalogi bijzonder gegeerd zijn. Er is er weer een verschenen en welke!

Het muntenverzamen is « in » en gedemocratiseerd, dus voor eenieder toegankelijk. Alle verzamelaars doen daarbij heel wat ondervinding op, ieder op zijn manier. Weinigen van hen zullen spontaan daarover iets aan hun « maten-medeverzamelaars » overdragen. De Heer Frans Morin is niet aan zijn proefstuk: hij heeft reeds een tiental numismatische werken op zijn actief! Weer eens deelt hij ons de uitslag mede op gebied van de Franse munten sinds 1848 van zijn zeer uitgebreid naspeuren, dat hij gebundeld heeft in voorliggend werk. Een oogopslag in 't boek overtuigt U dadelijk van zijn optimale bruikbaarheid, zijn degelijke inlichtingen aangaande de Franse numismatiek voor deze periode (1848-heden). De muntenreeksen krijgen allen hun beurt: algemeen uitzicht en aard, metaal en gehalte, de rand, graveur, gewicht, doormeter, uitgiffenjaren en oplagen en niet minder dan vier schattingsprijzen voor ieder jaar van uitgifte: een uitstekend middel om uw bezit te loetsen aan deze normen en zo uw ondervinding op veelere wijze te verrijken.

Belangwekkende bijzonderheden tussen de munttabellen over de uitgiffen, typen en jaartallen, naast historische gegevens bewijzen de belezenheid van de auteur. Veel opgaven van aantallen geslagen stukken werden door zijn naspeuringen op punt gezet. Deze werden door hem ten top gedreven, want zelfs foutief gepubliceerde officiële gegevens (o. a. blz. 91) werden door hem rechtgezet. Ongetwijfeld vinden speurders tal van hen onbekende gegevens, die voor hen ware verrassingen zullen zijn.

Verzamelaars van Franse moderne munten (1848 tot heden) het identificeren, klasseren, schatten en bewaren van uw bezit wordt voorzeker door het aanwerven van dit nieuwe werk een aangename bezigheid en een verhoogd genot, tevens opent het voor U de weg naar de moderne Franse numismatiek d.i. het verdiepen in de moderne Munt- en Penningkunde van dit land.

Een handleiding én aanwinst voor eenieder.

Les monnaies des Ducs de Brabant, dl. II (1467-1598) door Jean DE MEY. Brussel-Amsterdam 1969. N° 7 uit de reeks: Numismatic Pockets.

J. De Mey, auteur en uitgever, is in zijn reeks « Numismatic Pockets » niet aan zijn proefstuk; nog in 1969 kwam N° 7 van de pers. Bovenvermelde bibliografische opgave, leert ons, dat de munten van de Hertogen van Brabant behandeld worden over een periode van 'n 150 jaren — een lange tijd uit de meest bewogen eeuwen van onze lokale geschiedenis: vanaf Karel de Stoute (1467) tot aan de dood en einde van de regering van Filip II (1598). Al de Vorsten uit deze periode voerden de titel van Hertog van Brabant; titulatuur, die we op de munten weervinden in volle titel of in afkorting.

Veel van onze verzamelaars en numismaten hebben met deze reeks reeds kennis gemaakt. Het formaat: 20 × 13 cm ligt zo in de hand. Genaaid in een kleurige, stijve kaft presenteert ons deze uitgave 90 bladzijden tekst rijkelijk van illustraties voorzien. Dat al gedrukt op rijstwit papier (de drukkerij Cultura van Wetteren waarborgt inderdaad immer degelijk en verzorgd werk). Wanneer U even het handboekje doorbladert valt U meteen op een duidelijke, nergens overladen bladspiegel: kernachtige tekst op zijn best geschikt en gespacieerd en daarenboven begeleid van de gepaste illustratie. Deze tekst bevat slechts het hoogst nodige: de omschriften en andere teksten. Ze kunnen zo, of met een vergrootglas ook van de afbeeldingen worden afgelezen. Wij vinden zo nodig verwijzing naar een omvangrijke lijst (blz. 6) bronnenvermelding. Ook vermeld zijn het aantal geslagen stukken, zo die in de archieven werden weergevonden én de schattingsprijzen met daarover (blz. 7) verklaring in verband met de staat van bewaring. Het gewicht is niet opgenomen; het dient eventueel in de vermelde bronnen opgezocht.

Beginnende amateurs en belangstellenden dienen zich goed te realiseren, dat de opgenomen afbeeldingen de munten voorstellen in hun ideale staat van bewaring en dat niet alleen! Wij mogen niet vergeten dat de flenzen waarop de stukken geslagen werden met de hand gesneden werden uit met de hand uitgeslagen gouden, zilveren of koperen platen. Ze hebben dus nooit de mooie ronde vorm van onze moderne munten, en daarenboven zijn de flenzen zeer zelden over heel hun oppervlakte even dik.

De illustraties doen denken aan het werk van A. de Witte (zie verkorting W.). Voor wie oningewijd of minder goed getraind is in het lezen van gotische lettertypen, zal zich moeten wennen of wat oefenen. Het illustratie-procedee is van die aard, dat vooral de schaduwkanten van de gotische lettertypen duidelijkst te zien zijn; de kleine munten zijn niet zo duidelijk.

U, lezer en mogelijk lid van onze grote familie van munt- en penning-verzamelaars, krijgt een dokumentatie aangeboden over welke tot nog toe alleen zeer dure werken werden gepubliceerd. Deze zijn ofwel reeds geruime tijd uitgeput of slechts in antiquariaat te vinden.

Het is normaal, dat de verzamelaar-numismaat na een eerste identificatie de rijke aangegeven inlichtingsbronnen zal opzoeken: in een of andere zeer welvoorzene boekerij ⁽¹⁾ of in een of andere privaat-bibliotheek. Wij kunnen U niet anders dan een verhoogd verzamelaarsgenot toewensen!

PITTOORS, P. F. J.

HOEKJE VAN DE VERZAMELAAR

Ik wens te verkopen: George V 1911 set 1/2, 1, 2 en 5 pond goud, op gepolijste stempels geslagen, en zelfde set van George VI 1937 voor resp. Fr 65.000,- en Fr 45.000,- of de beide voor 100.000,- Voor bezichtiging: tel. 03/38.68.00 (10-13 en 16-18 uur).

De Heer HELLEMANS A., Adolf Queteletlaan, 14. Edegem, zoekt te kopen:

- 10 Dollar 1910 U.S.A.
- 20 Mark 1896 Willem II koning Preussen.
- 20 Francs 1887+1908. Frankrijk.
- 20 Francs 1817. Louis XVIII.
- 20 Francs 1863. Nap. III Empereur.
- 20 + 8 Fr. 1880. Ference-Jozef.
- 20 fr. 1935 Helvetia.

Vriendelijk verzoek met prijsopgave te schrijven aan bovenstaand adres.

Toonkast te koop, 1/1,5 m spiegelglas 8 mm.

Massief koper, bewerkte poten verlengenis met twee kristallen luchttertjes. Waarde 15.000 fr.

Te bezichtigen bij: STERKENDRIES M. Lambermontstraat, 18, Antwerpen.

(1) In het Koninklijk Munt- en Penningkabinet vindt U praktisch alle numismatische uitgaven. Tijdens de bureeluren kunt U daar in de leeszaal al deze werken gratis raadplegen.

Algemene vergadering 1970

De afdeling Gent werd belast de Algemene vergadering in te richten op 7 juni 1970.

Het is de 20^e verjaring van het E.G.M.P. zodat de afdeling Gent voor deze gelegenheid een bijzondere penning laat slaan.

KLEIN REPERTORIUM VAN DE HEDENDAAGSE NUMISMATIEK

GIBRALTAR

1/2 QUART

Jaart.	Aantal	Z.S.	F.D.C.
1842	387.072	100	500

1 QUART

1842	96.768	150	600
------	--------	-----	-----

2 QUARTS

1842	48.384	225	800
------	--------	-----	-----

CROWN

1967	250.000	40	100
1968	250.000	40	100
1969	?	40	100

De Kroon zal nog in 1970 geslagen worden. Van dan af neemt Gibraltar het decimaal stelsel in voege. ander type.

GUERNESEY

1 DOUBLE

1830	1.648.640	20	80	1911 H	67.200	20	130
1868	64.368	25	160	1911 H (ander type)			
1885 H	76.800	15	60		67.200	20	125
1889 H	112.016	15	40	1914 H	44.800	25	125
1893 H	56.016	15	80	1929 H	79.100	10	75
1894 H	56.000	15	80	1933 H	96.000	10	50
1902 H	84.000	15	60	1938 H	96.000	10	30
1903 H	112.000	15	50				

2 DOUBLES

1858	56.128	175	600	1906 H	17.820	125	350
1868	35.136	75	300	1908 H	17.780	125	350
1874	45.216	75	300	1911 H	28.509	75	250
1885 H	76.800	20	125	1914 H	28.509	75	250
1889 H	35.616	15	75	1817 H	14.524	125	400
1899 H	35.636	50	150	1918 H	57.018	40	180
1902 H	17.818	125	350	1920 H	57.018	40	180
1903 H	17.818	125	350	1929 H	79.100	30	125

4 DOUBLES

1830	655.200	25	200	1906 H	52.226	50	200
1858	114.060	50	350	1908 H	25.760	65	300
1864	212.976	20	150	1910 H	52.267	35	160
1868	57.696	40	180	1911 H	52.267	35	160
1874	69.216	35	170	1914 H	209.067	15	75
1885 H	69.696	30	125	1918 H	156.800	15	75
1889 H	103.744	25	80	1920 H	156.800	15	75
1893 H	52.224	50	200	1945 H	96.000	15	75
1902 H	104.534	25	100	1949 H	19.200	20	175
1903 H	52.267	50	200	1956	240.000	10	30

8 DOUBLES

1834	221.760	75	350	1911 H	78.400	15	130
1858	111.496	75	400	1914 H	156.800	15	100
1864	284.736	30	150	1918 H	156.800	15	100
1868	54.720	50	200	1920 H	156.800	15	100
1874	73.248	50	200	1934 H	123.600	15	100
1885 H	69.696	35	150	1938 H	120.000	10	75
1889 H	215.620	15	100	1945 H	192.000	10	75
1893 H	117.600	15	80	1947 H	240.000	10	50
1902 H	235.200	15	75	1949 H	230.000	10	40
1903 H	117.600	15	100	1956	494.664	10	30
1910 H	91.467	15	110	1959	480.000	5	20

3 PENCE

1956	508.675	10	40
1959	480.000	10	30

10 SHILLING

1966	100.000	80	150
------	---------	----	-----

J. D. M.

NUMISMATISCHE DAGEN

De afdeling **Luik** houdt haar numismatische dag op 18-4-1970 van 10 tot 17 uur in Palais des Congrès

Voorzitter: De Heer Frère H., rue Ferd. Nicolaey 15. Seraing.

De afdeling **Brugge** voorziet haar Ruilbeurs in September e. k. Datum nog te bepalen.

Voorzitter: De Heer Taelman, Schaakstraat, 92. St-Kruis - Brugge.

VERGADERINGEN VAN DE AFDELINGEN

Antwerpen: 2e en 4e zaterdag der maand om 15 uur.

Brasserie « Samson » Pelikaanstraat, 18, Antwerpen.

Charleroi: 2e zondag der maand om 10 uur.

Palais des Beaux Arts de Charleroi. Place du Manège, Charleroi.

Brugge: 2e Dinsdag der maand te 20 uur.

Hotel « Terminus ». 't Zand, 16. Brugge.

Brussel: 1e en 3e donderdag der maand te 20 uur. Toegang om 19 uur.

Rue de la Blanchisserie, 35. Brussel-centrum.

Gent: 3e zondag der maand. Van 9,30 uur tot 13 uur.

Café « Colombophile » Prés. Rooseveltlaan, 5 (Zuidpark) Gent.

Kortrijk: 3e zondag der maand om 15 uur.

Hôtel du Nord. Statieplein, 2. Kortrijk. (niet december)

La Louvière: 4e zondag der maand om 10 uur.

Taverne du Théâtre. Place Communale. La Louvière.

Leuven: 1e zondag der maand om 10 uur.

Café « Rubens » Bondgenotenlaan, 15. Leuven.

Liège: 3e zondag der maand (niet juli en aug.) te 10 uur.

Café « Le Paris » Place de la République Française, 31. Liège.

Mons: 4e zondag der maand om 10 uur.

Crédit Communal. Rue des clerics (près de la Grand Place) Mons.

Mouscron: 1e zondag der maand om 15 uur.

Excelsior. Grand Place, 23. Mouscron.